

Марк КОРОСТИЛЬОВ,

курсант 2 курсу навчально-наукового інституту №4
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Кам'янець-Подільський, Україна
e-mail: korostylevmark000@gmail.com

Олександр СИЗГАНОВ,

курсант 2 курсу навчально-наукового інституту №4
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Кам'янець-Подільський, Україна
e-mail: qqwwwqqq33@gmail.com

Науковий керівник: Діана КІРІКА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративної діяльності ННІ №3
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3633-0103>,
e-mail: dkirika7@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.20>

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЖЕНЕВСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Анотація: У роботі розглянуто зміст та значення Женевських конвенцій як основоположних міжнародно-правових актів, що регулюють правила ведення збройних конфліктів і встановлюють стандарти захисту цивільного населення, поранених, військовополонених та медичного персоналу. Проаналізовано найпоширеніші категорії порушень норм міжнародного гуманітарного права, які мають місце під час сучасних воєн, зокрема напади на цивільні об'єкти, жорстоке поводження з полоненими, застосування заборонених засобів ведення війни та невибіркові атаки. Наведено конкретні задокументовані приклади таких порушень у різних регіонах, що свідчать про системний характер нехтування міжнародними нормами. Особливу увагу приділено методам документування воєнних злочинів та ролі міжнародних організацій у фіксації фактів порушень. Зроблено висновок щодо важливості дотримання Женевських конвенцій для забезпечення захисту прав людини, підтримання міжнародної безпеки та притягнення винних до відповідальності.

Ключові слова: Женевські конвенції, міжнародне гуманітарне право, воєнні злочини, порушення прав людини, цивільне населення, військовополонені, міжнародний кримінальний суд, документування порушень, збройний конфлікт.

Сучасні збройні конфлікти супроводжуються значними гуманітарними втратами, що зумовлює особливу актуальність дотримання норм міжнародного гуманітарного права, важливою складовою якого є Женевські конвенції. Ці міжнародні документи спрямовані на захист цивільного населення, поранених, хворих, медичного персоналу та військовополонених, встановлюючи чіткі правила ведення війни й межі застосування сили. Однак у реаліях сучасних воєн порушення Женевських конвенцій трапляються систематично, що призводить до тяжких наслідків для прав людини, міжнародної безпеки та глобальної стабільності.

Женевські конвенції є фундаментом міжнародного гуманітарного права, що регулює правила ведення збройних конфліктів і встановлює стандарти захисту осіб, які не беруть або перестали брати участь у бойових діях. Їх формування розпочалося ще у XIX столітті, а сучасний вигляд конвенції отримали у 1949 році, коли держави-учасниці ухвалили чотири базові документи, спрямовані на захист поранених і хворих військових на суші та морі, військовополонених та цивільного населення під час війни [1]. У подальшому до них були прийняті Додаткові протоколи, що розширили сферу регулювання та адаптували норми до нових форм

збройних конфліктів. Основою Женевських конвенцій є принцип гуманності, що передбачає мінімізацію страждань, заборону жорстокого поводження, катувань, колективних покарань і нападів на цивільні об'єкти. Такі принципи, як відмінність між комбатантами та цивільними, пропорційність застосування сили та заборона невибіркових атак, визначають етичні межі ведення війни. Дотримання конвенцій є обов'язком усіх сторін конфлікту незалежно від їх статусу чи мотивів. Відповідальність за порушення встановлюється міжнародним кримінальним правом, що дозволяє притягати винних до відповідальності як національними судами, так і міжнародними інституціями [2].

Порушення Женевських конвенцій під час збройних конфліктів охоплюють широкий спектр дій, які суперечать нормам міжнародного гуманітарного права та становлять воєнні злочини. Найпоширенішими з них є навмисні напади на цивільне населення, вбивства, катування, жорстоке поводження, насильницькі зникнення, депортації та взяття заручників [2]. Окрему категорію становлять порушення щодо військовополонених, зокрема відмова в медичній допомозі, негуманне утримання, примусова праця та психологічне чи фізичне насильство [3]. У багатьох конфліктах фіксуються напади на лікарні, школи, гуманітарні колонії, об'єкти інфраструктури, які мають захищений статус відповідно до конвенцій. Поширеним порушенням є застосування заборонених засобів і методів ведення війни, таких як невибіркові обстріли, використання касетних боєприпасів, встановлення мін у місцях, де перебувають цивільні, а також залучення дітей до бойових дій. Часто фіксуються випадки використання цивільних осіб як «живого щита» або розміщення військових позицій у густонаселених районах, що ставить під загрозу життя мирного населення. Систематичність та масштабність таких порушень свідчать про нехтування міжнародними нормами, що не лише завдає невимовних страждань людям, але й підриває засади міжнародного правопорядку та безпеки [4].

Документування порушень Женевських конвенцій є ключовим етапом у доведенні фактів воєнних злочинів та притягненні винних до відповідальності. У сучасних умовах цю діяльність здійснюють міжнародні організації, правозахисні інституції, слідчі органи держав, а також спеціальні місії, такі як ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста та Міжнародний кримінальний суд. Фіксація порушень здійснюється різними методами, серед яких: збір свідчень очевидців, відео- та фотодоказів, даних супутникового моніторингу, матеріалів з безпілотників, а також результатів судово-медичних та криміналістичних експертиз [5]. Значну роль відіграють цифрові технології, що дозволяють оперативно зберігати, передавати та аналізувати інформацію, забезпечуючи її автентичність та захист від фальсифікації. Водночас документування порушень стикається з низкою труднощів: обмеженим доступом до зон

бойових дій, небезпекою для слідчих груп, знищенням доказів, відсутністю можливості перевірити інформацію з окупованих територій та спробами сторін приховати факти злочинів. Попри ці виклики, належно зібрані докази дозволяють встановлювати обставини злочинів, формувати юридичну базу для розгляду справ у міжнародних судах та забезпечувати історичну правду щодо подій війни [4].

Порушення положень Женевських конвенцій спричиняють значні негативні наслідки, що впливають на гуманітарну, політичну та міжнародно-правову сфери. Передусім такі дії призводять до суттєвих людських втрат, зокрема загибелі чи поранення цивільних осіб, руйнування житлової та критично важливої інфраструктури, погіршення умов життєдіяльності населення та зростання масштабів вимушеного переміщення. Подібні порушення формують атмосферу небезпеки та нестабільності, спричиняючи довготривалі психологічні та соціальні наслідки для постраждалих спільнот [6].

У політичному вимірі систематичне недотримання Женевських конвенцій зумовлює втрату міжнародної довіри до держави-правопорушника, провокує запровадження санкційних обмежень, ускладнення дипломатичних відносин та ізоляцію на міжнародній арені. Крім того, такі дії можуть стати підставою для притягнення до кримінальної відповідальності військово-політичного керівництва у національних та міжнародних судових інстанціях [7].

Одним із задокументованих прикладів порушення Женевських конвенцій є умисний обстріл пологового будинку та дитячої лікарні в Маріуполі у березні 2022 року. За даними міжнародних організацій і незалежних моніторингових місій, удар було завдано по об'єкту, що мав захищений статус відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, оскільки лікарні та медичні заклади не можуть бути законними військовими цілями. Унаслідок атаки загинули цивільні, зокрема вагітні жінки та діти, десятки осіб отримали поранення, а будівля зазнала значних руйнувань. Розслідування вказало на відсутність будь-яких ознак використання лікарні у військових цілях, що свідчить про умисне порушення Женевських конвенцій, які забороняють напади на медичні установи, персонал та пацієнтів. Цей випадок був кваліфікований міжнародними експертами як потенційний воєнний злочин [8].

Міжнародні слідчі та правозахисні організації задокументували численні факти умисних убивств мирних жителів у місті Буча. Багатьох людей було знайдено зі зв'язаними руками, зі слідами катувань та пострілами в потилицю. Такі дії є прямим порушенням Женевської конвенції IV щодо захисту цивільного населення під час війни та розглядаються як тяжкі воєнні злочини [9]. Під час масової евакуації мирних жителів в Краматорську у 2022 році, у тому числі дітей, було завдано ракетного удару по залізничному вокзалу, де перебували близько 4 тисяч цивільних. Атака на місце, де немає військових цілей, є забороненим

актом невибіркової атаки та порушенням принципу відмінності, закріпленого в Женевських конвенціях [10].

Проведений аналіз свідчить, що порушення Женевських конвенцій під час збройних конфліктів мають системний характер і спричиняють значні гуманітарні, політичні та правові наслідки. Задokumentовані випадки нападів на цивільне населення, медичні заклади, об'єкти інфраструктури, застосування заборонених засобів ведення війни та жорстоке поводження з військовополоненими демонструють грубе нехтування міжнародними нормами, спрямованими на мінімізацію страждань і захист людей у період воєнних дій. Такі порушення підривають міжнародний правопорядок, поглиблюють гуманітарні кризи та створюють довготривалі загрози безпеці та стабільності регіонів. Ефективне документування злочинів, діяльність міжнародних організацій та механізмів правосуддя є ключовими інструментами у притягненні винних до відповідальності та унеможливленні повторення подібних дій у майбутньому. Дотримання норм Женевських конвенцій залишається важливою умовою збереження людської гідності, підтримання миру та зміцнення міжнародної безпеки в умовах сучасних конфліктів.

Бібліографічні посилання

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини - Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/zhenevski-konvenciyi-pro-zahist-zhertv-vijni-1949-roku> (дата звернення: 29.11.2025).

2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 29.11.2025).

3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 30.11.2025).

4. Під час кваліфікації дій особи як порушення законів та звичаїв війни важливим є встановлення контекстуального аспекту. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: https://supreme court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/navch-suddiv_praciv_aparativ_2021/1291164/ (дата звернення: 30.11.2025).

5. Глушко, А. М. (2024). Порушення законів та звичаїв війни: актуальні проблеми правового регулювання. Часопис Київського університету права, (4), 129-132. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2024.22>

6. Шевченко Л. А. Порушення та захист прав дітей під час війни / Л. А. Шевченко // Права та основоположні свободи людини у контексті євроінтеграції України : круглий стіл до Дня юриста, 4 жовт. 2023 р. – Харків, 2023. – С. 58–61.

7. Женевські конвенції: актуальні роз'яснення щодо порушення норм міжнародного права. URL: <https://ukraine-oss.com/zhenevski-konvencziyi-aktualni-rozysnennya-shhodo-porushennya-norm-mizhnarodnogo-prava/> (дата звернення: 30.11.2025).

8. Авіаудар по пологовому та дитячій лікарні у Маріуполі 9 березня: хроніка воєнного злочину. URL: <https://suspilne.media/donbas/407550-aviaudar-po-pologovomu-ta-ditacij-likarni-u-mariupoli-hronika-voennogo-zlocinu-9-berezna/> (дата звернення: 30.11.2025).

9. Ukraine: Apparent war crimes by Russian forces in Bucha must be investigated. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-apparent-war-crimes-by-russian-forces-in-bucha-must-be-investigated/> (дата звернення: 30.11.2025).

10. "Люди їхали. А ми лишилися". Волонтер — про евакуацію з Краматорська та вибух на залізничному вокзалі. URL: <https://suspilne.media/kropyvnytskiy/436761-ludi-ihali-a-mi-lisalisa-volonter-pro-evakuaci-z-kramatorska-ta-vibuh-na-zaliznicnomu-vokzali/> (дата звернення: 30.11.2025).

M. Korostylev, O. Syzganov

Legal consequences of violations of the Geneva convention during armed conflict.

Abstract: This paper examines the essence and significance of the Geneva Conventions as fundamental international legal instruments that regulate the conduct of armed conflicts and establish standards for the protection of civilians, the wounded, prisoners of war, and medical personnel. The study analyzes the most common categories of violations of international humanitarian law observed during contemporary armed conflicts, including attacks on civilian infrastructure, ill-treatment of prisoners, the use of prohibited weapons, and indiscriminate strikes. Specific documented examples of such violations from different regions of the world are presented, demonstrating the systematic nature of disregard for international legal norms. Particular attention is paid to methods of documenting war crimes and the role of international organizations in verifying and recording violations. The paper concludes by emphasizing the importance of adherence to the Geneva Conventions as a key prerequisite for ensuring the protection of human rights, maintaining international security, and holding perpetrators accountable.

Keywords: Geneva Conventions, international humanitarian law, war crimes, human rights violations, civilians, prisoners of war, International Criminal Court, documentation of violations, armed conflict.

Зразок для цитування:

Коростильов М., Сизганов О. Правові наслідки порушення Женевської конвенції під час збройних конфліктів. Пропліє права та безпеки, 2025. №8. С. 103-105. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.20>.